HUMANIST

Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond 36e jaargang nr. 13, 15-8-1981

OOK BIJ BUITENKERKELIJKEN

OP PERSOONSKAART SOMS NOG GODSDIENST VOOROUDERS VERMELD

Zoals bekend heeft minister Wiegel onlangs besloten dat men niet meer verplicht is de eigen levensovertuiging op de persoonskaart te vermelden, en dat men nu ook als humanist te boek mag staan. Van iedere Nederlander staat een persoonskaart op het gemeentehuis. Iedereen heeft het recht op inzage, en mag nu dus eisen en er op toezien dat met inkt „humanist" op de kaart wordt vermeld.

Ons bereiken echter steeds vaker berichten dat sommige gemeente-ambtenaren zich kennelijk meer dienaar gods dan ambtenaar voelen en humanisten tegenwerken. Soms doet men alsof men geen recht op inzage heeft, soms ook wordt de vermelding „humanist" alleen met potlood aangebracht. Wij adviseren humanisten die problemen ervaren, hierover een schriftelijke klacht in te dienen bij het gemeentebestuur, en een afschrift daarvan te sturen naar uw plaatselijke gemeenschap en het hoofdbestuur. Wij zullen alle klachten verzamelen en daarover kontakt opnemen met Binnenlandse Zaken.

Velen gaan er van uit dat ze als buitenkerkelijk te boek zullen staan, terwijl in de praktijk vaak blijkt dat zelfs derdegeneratie-buitenkerkelijken nog de godsdienst van hun voorouders op de kaart hebben staan. Dat is ongevraagd steeds overgenomen, van generatie op generatie! En die gegevens tellen dan weer mee bij allerlei statistieken om claims op subsidies te verdedigen. Laat daarom niet na uw persoonskaart te kontroleren, en de gewenste verandering aan te laten brengen. En laat u niet afschrikken door onwillige of weigerachtige ambtenaren. We zijn benieuwd hoeveel klachten wij zullen ontvangen: daardoor wordt een kennelijk nog bestaande diskriminerende mentaliteit zichtbaar. Het is een kleine moeite, en u zorgt er voor dat weer een verouderde machtspositie wordt ondergraven!

Rob Tielman

Hebben humanisten geen geestelijk leven?

Heeft het Humanistisch Verbond een eenzijdige aandacht voor politieke kwesties (zoals de kernbewapening) onder verwaarlozing van taken als de bezinning op levensbeschouwelijke vragen en het praktisch humanisme? Of is die eenzijdige indruk ontstaan door de berichtgeving over het HV?
Het is mij herhaaldelijk opgevallen dat de pers meer aandacht aan ons besteedt als wij uitspraken doen die de politiek raken, dan als het gaat om zaken als de sensationele groei van het humanistisch vormingsonderwijs, het achterstellen van humanistische geestelijke verzorging in ziekenhuizen, en het doen van uitspraken over ethische kwesties als de gerechtvaardigdheid van sociale dienstplicht.
Sterker nog: ik heb de stellige indruk dat de meeste redakteuren geestelijk leven van de Nederlandse pers de ,,Humanist" niet eens lezen! Behalve NRC en Parool, Trouw en in mindere mate andere protestantse bladen, en enkele regionale bladen, doen de meeste redakteuren geestelijk leven van de dag- en weekbladpers alsof humanisten geen geestelijk leven hebben, waardoor het HV alleen de krant haalt als het zich op het terrein van de binnenlandse politiek begeeft.

Ik zou wel eens een experiment willen uithalen. Zouden alle redakteuren geestelijk leven die dit lezen, mij eens willen bellen of schrijven? In een volgende Dialoog geef ik dan de respons weer, zodat u weet in hoeverre de krant die u leest belangstelling heeft voor de humanistische beweging. Niets hoeft u echter te beletten om zelf eens naar uw krant te schrijven waarom er nooit iets te lezen valt over humanistisch vormingsonderwijs, humanistische geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, het studentenraadsliedenwerk, de internationale humanistische unie, het mensenrechtenprojekt, het Humanistisch Studiecentrum Nederland, de ABAL-winkels, het maatschappelijk aktiveringswerk, de humanistische jongeren, de achtervolging van humanisten in de Arabische landen, de herziening van het Humanistisch Perspektief en de beroepscode, de projekten redelijk denken en emancipatie, het relationeel vormingswerk, enz.
De politiek omvat slechts enkele van de negentig aandachtsgebieden waarmee wij ons bezighouden. Als er dus al sprake zou zijn van eenzijdigheid in de aandacht, dan wordt het misschien tijd dat u eens een andere krant gaat lezen.

Rob Tielman

DIALOOG

NEDERLANDS GESPREKSCENTRUM

Enkele jaren na de oorlog werd het Nederlandse Gesprekscentrum opgericht. Sedert de oprichting hebben vele humanisten aan de aktiviteiten van het Gesprekscentrum deelgenomen. Toch blijkt dat niet alle leden van het HV op de hoogte zijn van deze aktiviteiten. Het Nederlands Gesprekscentrum heeft tot doel een gesprek tussen personen van onderscheiden geestelijke en politieke overtuiging en maatschappelijke positie, waardoor beter begrip voor elkaar en juistere waardering van de wederzijdse standpunten bereikt kan worden.
In de loop der jaren verschenen verschillende brochures en paperbacks. Ik noem hiervan slechts: Wezen en grondslagen van het recht (2e druk), Huidige mensbeschouwing (2e druk), De verlenging van het leven, Misdaad en straf, Demokratie, Verdraagzaamheid, Evolutie, Verandering van de moraal, Hervorming van de onderneming, Uitingsvrijheid, Polarisatie, De ongehuwden, Erfelijkheid, Deskundigheid en demokratie, Elites, Prioriteiten in de besteding van het nationaal inkomen, Recht en macht, Problematiek van de strafrechtspraak, De grote stad.
Tot slot wijs ik er op, dat het NGC om de vier maanden een landelijke konferentie in Oosterbeek houdt. Sekretaris is drs. J.G. van der Ploeg, Bekermos 31, 3069 AJ Rotterdam.

P. Krug

Humanist

Redaktie en vormgeving:
Hes van Huizen
Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond
Oudkerkhof 11, Utrecht
Redaktieadres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Telefoon: 030 - 318145.
Abonnementsprijs voor niet-leden *f* 20,– per jaar
t.n.v. Humanistische Pers postgiro 58, Utrecht.
Gedrukt op kringlooppapier bij Brouwer Offset bv, Utrecht.

rekenschap
humanistisch tijdschrift voor wetenschap en kultuur

Binnenkort verschijnt het septembernummer, met daarin onder meer:
– Joos Sinke over **humanisme en wapenwedloop:** een kernprobleem, maar niet onoverkomelijk
– Rob Tielman over **de fundamentalisten:** komen die aan de macht (en niet alleen hier)?
– Piet Spigt over de **autobiografie bij Erasmus:** de eerste sporen van zelfbesef in de Lage Landen
– Peter Krug over het **humanistisch marxisme in Joego-Slavië:** het in '75 verboden tijdschrift ,,Praxis" verschijnt weer
– Franklin B. Krohn over **de reklamespot voor religieus geluk:** in Amerika boeken tv-dominees grote suksessen met gekochte zendtijd
– Han de Vries over **energie en voortbestaan:** de noodzaak tot een verantwoorde energiekeus

Bestellen: Maak *f* 8,50 (inkl. verzendkosten) over op giro 58.22.93 t.n.v. de Humanistische Stichting Socrates te Utrecht, en vermeld erbij ,,REKENSCHAP, september '81". Het tijdschrift wordt dan onmiddellijk toegezonden.
OF BETER: Word abonnee en ontvang VIER GULDEN KORTING op het zojuist verschenen boek ,,In staat van besef" van P. Sigt!

Bon
(kan ongefrankeerd verzonden worden aan: REKENSCHAP, Antwoordnr 2181, 3500 VB Utrecht)

Naam: .....
Adres: .....
Postkode: .....
Plaats: .....

☐ wenst met ingang van september '81 een abonnement op REKENSCHAP à *f* 32,50 per jaar (vier nummers)

Ik wens WEL/NIET (doorstrepen wat niet verlangd wordt) het boek ,,In staat van besef" van P. Spigt tegen de speciale prijs voor abonnees op REKENSCHAP, nl. *f* 19,50; inklusief verzendkosten (normaal: *f* 23,50).

Studenten en houders van een Cultureel Jongeren Paspoort ontvangen op een abonnement een korting van *f* 7,50; in dat geval hier nummer CJP of kollegekaart invullen: .....

WACHT MET BETALEN OP ONZE AKSEPTGIROKAART!

In de ,,Humanist" van half juni vermeldden wij een foutief adres van het Steunfonds. Dit is tot oktober nog: Paulus Buyslaan 23 in Amersfoort.

De volgende ,,Humanist" verschijnt half september. Daarna weer iedere twee weken.

Kanttekeningen van Johanna Fortuin

TWIJFEL ALS ORIENTATIE

,,Lang heb ik mijn twijfels ervaren als handicap, als pijnlijk tekort. Jaloers keek ik naar mensen die antwoorden leken te hebben, die wisten hoe ze moesten leven, snelle besluiten konden nemen en er meestal ook minder eenzaam uitzagen dan ik. Langzaamaan, door de jaren heen, veranderde de kleur van mijn twijfel. Tijdens mijn zo goed en zo kwaad mogelijk volgehouden ontdekkingstocht raakte ik steeds opnieuw in problemen. Zoekend naar ontsnappingsroutes dacht ik zodra ik er één meende te zien lopen: ,,Is dat nou wel zo?'' Twijfel. Kwam als antwoord op die vraag ,,nee'', dan wist ik dat wat een uitweg leek een dwaalweg was gebleken. Dat is een vreemde achterwaartse stap vooruit. Hoe meer dwaalwegen je op je wereldkaart weet in te tekenen, des te meer vergissingen kun je vermijden.
Twijfelen, alert opletten en voortdurend vragen stellen, dat zie ik nu als de best bekende manier om het hoofd boven water te houden. Zowel persoonlijk als met mijn medemensen als in de samenleving als geheel. Steeds opnieuw komen we voor problemen te staan en als we die niet oplossen gaan we onder. Zo werd mijn handicap tot handigheid.'' (...)

Johanna Fortuin is zo langzamerhand geen onbekende meer. Ze publiceert regelmatig in tijdschriften als de Groene, Jeugd en Samenleving en in kranten als NRC/Handelsblad. Ze verschijnt de laatste tijd nogal eens op TV, ook in uitzendingen van het Humanistisch Verbond. Onlangs is er voor de tweede keer een bundel artikelen van haar verschenen: *Kanttekeningen bij gewoontes, overtuigingen en gevoelens* (van Gennep, 1980). Een ietwat omslachtige titel, die echter de inhoud goed dekt. Bevatte haar eerste bundel (*Opstellen over mensen en mensen*, van Gennep 1974) heel korte stukjes met naar de praktijk van het dagelijks leven vertaalde psychologie, haar tweede is anders van aard. De onderwerpen zijn dezelfde gebleven: ze hebben allemaal op de een of andere manier met haar vrouw-zijn te maken, maar worden nu doorleefder en doorwrochter behandeld.
Haar kritische toon is gebleven. Ze prikt maatschappelijke ideaalbeelden door, zoals ,,de grote liefde'', de heilige familie'', ,,het wetenschappelijk onderzoek'', maar komt ook met heel persoonlijke ontboezemingen (de dood van haar moeder, haar zwangerschap).
Ik vind haar tweede bundel opstellen daarom geslaagder dan de eerste. Het is geen boek, dat je in één ruk achter elkaar uitleest, de kritische toon werkt op den duur vermoeiend. Ik hou dan ook meer van de artikelen, waarin ze op onthullende wijze over haar persoonlijke evaringen vertelt en met een eigen visie komt.

Een nieuw humanisme

In het algemeen zie ik bij Johanna Fortuin tot mijn vreugde een nieuwe vorm van humanistisch leven, beleven en ook publiceren opdoemen: minder konformistisch, minder abstrakt, minder hooggestemd idealistisch, minder met moeilijke woorden, minder ,,mannelijk''. Meer op de alledaagse situatie afgestemd, reëler, doorleefder, gevoelsmatiger, meer ,,vrouwelijk'', maar tevens óók anti-radikaal-feministisch.
Kortom een boek, dat tot nadenken stemt, bijzonder geschikt is om naast de eeuwige Rogers, Fromms en Maslows als uitgangspunt te dienen voor gespreksgroepen.

Tot slot nog twee citaten

De dood zie ik als het absolute einde. Het niets, ook al is dat ondenkbaar. Ik ervaar zo'n sterke intimiteit tussen mijn lijf en iets wat wel ziel of geest wordt genoemd, dat ik mij niet kan voorstellen dat er, als mijn lichaam sterft, ook maar iets ergens voort zou kunnen bestaan. ,,Ziel'' of ,,geest'', voor mij is dat mijn wonderlijke hersenmassa waaruit allemaal van die interessante gedachten en meeslepende gevoelens opduiken. Maar die komen er alleen uit doordat er een voortdurende voedende stroom van zintuigindrukken ingaat. Mijn ogen, mijn oren, mijn vingertoppen, mijn neus, mijn ingewanden, mijn hele lijf zendt ononderbroken miriaden berichtenstromen naar dat zo goed opgeborgen orgaan. Zou dat wezen losraken van mijn ogen, oren, vingers, darmen, huid en haar (bij de dood) dan krijgt het geen impulsen meer en blijft het onveranderlijk hangen in suspens. Dood.
We hebben één ademtocht en daarna komt de grote, de onvoorstelbare witmaker. Laten we er tijdens deze éne ademtocht dan met zijn allen het beste van maken.

,,Deze minuscule planeet waarop we met zijn allen zitten, zie ik als een bizarre samenloop van eigenzinnige omstandigheden. Om geheimzinnige redenen ontstond ooit zoiets als leven. Door de tijden heen hebben zich de meest merkwaardige diersoorten ontwikkeld en als allerlaatste speling van deze natuur hebben we dan de zogenaamde mensen gekregen.
Mensen ervaar ik als kale praat-apen. Niets beter dan eikebomen, katten, reeën, walvissen of chimpansees. Ook niet slechter. Geef een kat te eten en de ruimte en het wordt een aardig, speels en aaibaar dier. Dat nog spinnen kan ook. Laat datzelfde beest hongeren of pest hem en het wordt een angstig, blazend, klauwend monster. Als dat eenmaal gebeurd is, die kat angstig en ongelukkig gemaakt, dan wordt het nooit meer helemaal goed. Hoe lief je ook bent, er blijven altijd restjes angst en haat in dat dierenlijf hangen.
Met mensen is het, denk ik, ongeveer net zo. Geef ze wat ze nodig hebben en het worden best aardige, speelse, nieuwsgierige, aaibare beestjes. Die nog kunnen lachen en huilen ook. Maar pest ze en het worden monsters.
Wat mensen nodig hebben en wat mensen kapot maakt, dat is onderzoekbaar. Door voortdurend alert te twijfelen kunnen we deze wereld – als we dat maar echt willen – voor zijn bewoners ietsje vooruitmillimeteren; ietsje draaglijker maken. Draaglijk. Daar gaat het me om.''
Albert Nieuwland

Kanttekeningen bij gewoontes, overtuigingen en gevoelens door Johanna Fortuin, Uitgeverij Van Gennep. Prijs f 24,50

CARL ROGERS OP
DE AFGELOP
WAREN D
VAN MIJ

Wat betekent het om 75 jaar te zijn? Het is niet hetzelfde als 55 of 35, maar toch zijn de verschillen niet zo groot als je misschien zou denken. Ik weet niet, of mijn verhaal voor iemand anders van belang kan zijn, want ik heb in mijn leven op mijn eigen wijze veel geluk gehad. Het is voornamelijk voor mezelf, dat ik een paar ervaringen en reakties op papier zet. Ik heb me daarbij beperkt tot de leeftijd tussen 65 en 75, daar voor de meeste de 65 het einde van hun produktieve periode betekent en het begin van hun pensioen.

Ik voel mij lichamelijk achteruit gaan, en merk dat op vele manieren. Tien jaar geleden hield ik nog van een partijtje frisbee (werpschijven, (vert.)). Nu doet mijn reumatische rechterschouder daar teveel pijn voor. En als ik in mijn tuin werk realiseer ik me, dat een werkje dat me vijf jaar geleden makkelijk afging nu teveel is en ik het beter aan onze tuinman kan overlaten. Deze langzame achteruitgang, gepaard gaand met allerlei kleine kwaaltjes, laat me weten, dat het lichamelijke deel van wat ik ,,mij" noem, niet eeuwig zal blijven bestaan.

Toch geniet ik nog steeds van mijn strandwandeling van zes kilometer. Ik til nog steeds zware voorwerpen, doe alle boodschappen, kook en was af als mijn vrouw ziek is en draag mijn eigen bagage zonder veel moeite. De vrouwelijke figuur vind ik nog steeds een van de verrukkelijkste scheppingen van de kosmos en ik geniet er tenvolle van. Mijn seksuele belangstelling is nog steeds even groot als toen ik 35 was, hoewel ik moet erkennen, dat dit niet opgaat voor mijn prestaties. Maar ik voel me verrukt, dat ik me seksueel nog steeds levend voel, hoewel ik kan instemmen met opperrechter Wendell Holmes, die op 80-jarige leeftijd een huis van lichte zeden verliet met de opmerking: ,,O, was ik maar weer 70!"

Ik ben me dus wel bewust van het feit, dat ik zonder meer oud te noemen ben. Toch ben ik van binnen nog steeds dezelfde persoon, oud noch jong. Over deze persoon gaat mijn verhaal.

Ik heb de laatste tien jaar veel ondernomen, dat psychologisch of zelfs lichamelijk gevaar inhield. Hierbij gaf in de meeste gevallen een of andere suggestie of opmerking van iemand de doorslag. Er is dus blijkbaar een bereidheid in mezelf aanwezig, waarvan ik me niet bewust ben en die wordt geaktiveerd als iemand op de juiste knop drukt. Enkele voorbeelden.

Rogers beschijft vervolgens de oprichting van zijn Center for studies of the Person, een trainings- en onderzoekinstituut op het gebied van de kliëntgerichte benadering. Hij beschrijft het ontstaan van het boek ,,Freedom to Learn" en vertelt over zijn trainingen in Brazilië met een publiek van soms wel 600 tot 800 man.

Het nemen van risiko's

In veel van deze aktiviteiten zat een risiko-element. En eigenlijk in alle meest waardevolle ervaringen van de laatste tien jaar zat dat element. Waarom trekt het onbekende me aan? terwijl ik toch allerlei bekende paden kan bewandelen om tot eenzelfde doel te komen? Ik begrijp mezelf ook niet helemaal, maar ik zie wel enkele mogelijke faktoren.

Allereerst heeft het te maken met mijn steungroep, het kleine groepje vrienden en kollega's, met wie ik een of meer van deze aktiviteiten ondernam. In deze groep stimuleren we elkaar om nieuwe aktiviteiten te ondernemen. Zo ben ik er bijvoorbeeld zeker van, dat als we los van elkaar gewerkt hadden, geen enkel lid van onze Braziliëgroep zo ver met experimenten was gegaan als we nu met zijn vijven hebben gepresteerd. We speelden soms hoog spel omdat we wisten, dat als het mis zou gaan, we elkaar konden opvangen. We gaven elkaar moed.

Een tweede element is mijn affiniteit met de jeugd en de moderne levensstijl. Ik weet niet waarom ik deze affiniteit heb, maar hij bestaat. Ik heb de ,,opkomende persoon" van morgen beschreven en ik weet dat ik zelf ook naar deze nieuwe zijns- en levenswijze toetrek. Ik heb me afgevraagd, of ik niet gewoon aan ,,wishful thinking" deed, toen ik die persoon beschreef. Ik voelde me echter bevestigd, toen ik de resultaten vernam van een onderzoek van het Stanford Research Institute, waarin wordt vermeld dat 45 miljoen Amerikanen een levenswijze aanhangen, ,,die de volgende innelijke overtuigingen weerspiegelen: ten eerste dat het beter is alles op een menselijke schaal te hebben, ten tweede dat het beter is om sober te leven, te konserveren, kringloop te bedrijven, niet te verspillen. En ten derde dat eerder het *innerlijke* dan het uiterlijke leven centraal staat"[2]) Ik behoor ook tot deze groep en zo proberen te leven houdt noodzakelijkerwijs risiko en onzekerheid in.

Een volgende faktor waarom het onbekende me aantrekt is, dat ik me bij zekerheid en veiligheid verveel. Soms wordt een lezing van mij goed door het publiek ontvangen. Ik zou dan dezelfde lezing 20 keer, voor 20 verschillende publieken kunnen houden en verzekerd

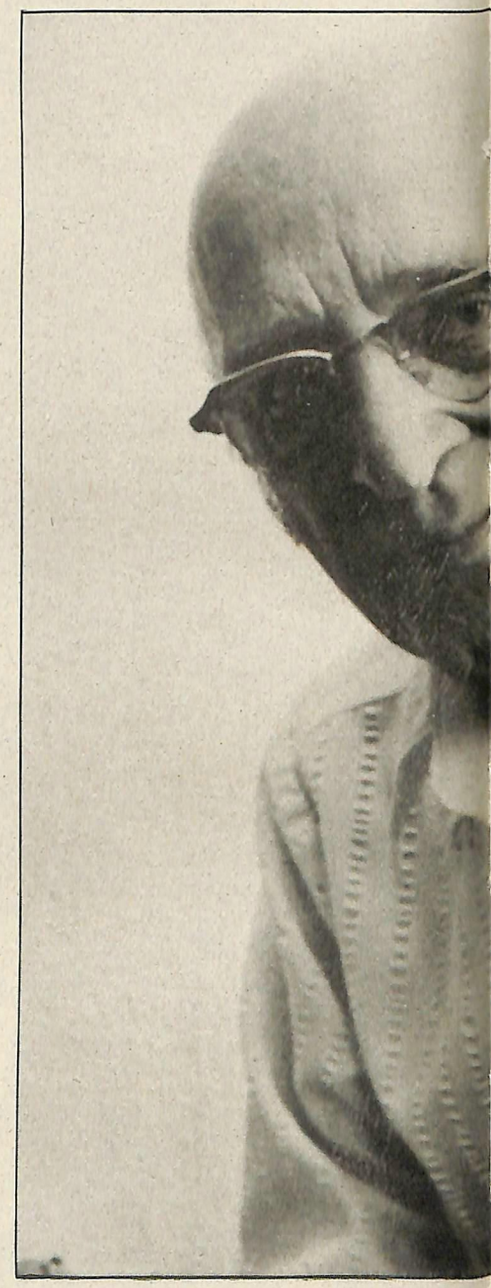

Carl Rogers, één van de nestoren van de hu van de zogenaamde ,,Kliënt-gerichte thera ste tien jaren van zijn leven. Het verhaal is een ouder wordend, groot en wijs man, met gen, maar ook met een onblusbare vitalite beeld dienen voor oud én jong. Tevens sche persoon van de toekomst.
Carl Rogers schreef dit artikel reeds in 197 dood van zijn vrouw. Het artikel verscheen het najaar van 1980 onder de titel ,,Growi vertaald door Albert Nieuwland.

75-JARIGE LEEFTIJD:

EN TIEN JAAR DE BESTE N LEVEN

manistische psychologie en grondlegger pie", overzag op 75-jarige leeftijd de laat-leerzaam als blik achter de schermen van al zijn onzekerheden, twijfels en remmin-it. Als zodanig kan hij als lichtend voor-tst hij wellicht – althans dat hoopt hij – de

7, maar wachtte met publikatie tot na de in „Journal of Humanistic Psychology" in ng older – or old and growing", en werd

zijn van sukses. Maar dat kan ik gewoon niet. Als ik dezelfde lezing voor een derde of vierde keer houd, ga ik me al vervelen. En stop ik ermee, hoewel ik er geld mee kan verdienen. Ik verveel me bij iets, waarvan de afloop me al bekend is, ik verveel me als ik mezelf dezelfde dingen hoor zeggen. Ik moet in mijn leven blijkbaar steeds nieuwe dingen uitproberen.
Maar misschien de belangrijkste reden om risiko's te nemen, is, dat ik steeds iets *leer*, of ik nou slaag of niet. Leren en dan speciaal uit ervaring, is een kernelement, dat mijn leven zinvol maakt. Dit leren helpt me te groeien. Ik zal dus risiko's blijven nemen.

Drift tot schrijven

Ik verbaas me over mijn drift tot schrijven. Waarom? Verschillende mensen hebben op latere leeftijd hun heel eigen redenen gehad om te publiceren. Zo stelde Arnold Toynbee zich op 80-jarige leeftijd dezelfde vraag. Zijn antwoord luidde: „Mijn geweten. In mijn houding ten opzichte van werk ben ik Amerikaans en niet Australisch. Mijn geweten zegt me, dat ik altijd aan de slag moet zijn. Deze verslaving aan werk is waarschijnlijk irrationeel, maar deze gedachte alleen bevrijdt me er niet van. Als ik kalmer aan zou doen, zou mijn geweten spreken en ik zou me ongemakkelijk en ongelukkig voelen. Ik zal dus wel een gedrevene blijven, zolang ik nog werkkracht in me heb."[3])
Zo'n gedreven leven leiden lijkt mij triest. Toynbee's motivatie heeft weinig overeenkomst met de mijne. En ik weet, dat Abraham Maslow het in de laatste jaren voor zijn dood anders ervaarde: Hij voelde een innerlijke drang, omdat hij nog zoveel had te zeggen, dat nog niet was gezegd. Deze innerlijke drang liet hem tot aan zijn dood toe schrijven.
Ik kijk er heel anders tegenaan. Een vriend van mij, de psycho-analytikus Paul Bergman heeft eens geschreven, dat niemand in zijn leven meer dan één vruchtbare gedachte heeft, en dat al zijn publikaties eenvoudigweg variaties op dat ene thema zijn. Zo is het. Dit karakteriseert ook mijn produkten.
Zeker één reden om te schrijven voor mij is omdat ik nieuwsgierig ben. Ik hou ervan de implikaties van bepaalde gedachten – of ze nu van mij of van iemand anders zijn – op te sporen. Ik hou ervan logisch te zijn en de vertakkingen van gedachtengangen te volgen. Ik ben diepgaand betrokken bij de wereld van het gevoel, van de verbale – en nonverbale kommunikatie, maar ik hou óók van het nadenken en schrijven over die wereld. Het verheldert haar betekenis voor mij.
Toch is er geloof ik een veel belangrijker reden om te schrijven. Innerlijk ben ik nog steeds de verlegen jongen, die persoonlijk kontakt erg moeilijk vond, die liefdesbrieven schreef, die veel bloemrijker waren dan zijn direkte liefdesverklaringen, die zich in opstellen op school veel vrijer uitdrukte dan in de klas. Die jongen ben ik nog steeds voor een belangrijk deel. Schrijven is voor mij een vorm van kommunikatie met een wereld, waar ik niet helemaal bijhoor. Ik wil graag begrepen worden, maar ik verwacht het niet. Schrijven is de boodschap in de fles, die ik in zee gooi. Ik verbaas me er dan iedere keer weer over, dat mensen op zo'n enorm aantal (psychologische en geografische) stranden deze flessen vinden en de boodschap ontcijferen. Daarom blijf ik schrijven.

Om hulp vragen

Ik heb altijd beter voor anderen dan voor mezelf gezorgd. Maar de laatste tijd heb ik vooruitgang geboekt. Ik heb me altijd erg *verantwoordelijk* gevoeld. Als iemand anders niet zorgde voor de details van een onderneming of de personen in een training, deed ik het wel. Daarin ben ik veranderd. Tijdens trainingen in 1976, toen ik me niet lekker voelde, gaf ik de verantwoordelijkheid voor deze komplexe onderneming volledig uit handen. Ik moest op mezelf passen. Zo heb ik langzamerhand (met enkele terugvallen) alle verantwoordelijkheden van me af laten vallen, behalve de verantwoordelijkheid (en de bevrediging) om mezelf te zijn. Het was een heel ongewone gewaarwording voor me om op een *prettige* manier onverantwoordelijk te zijn. Zonder schuldgevoel. En tot mijn verbazing ben ik veel effektiever. (. . .)
Ik kan nu ook gemakkelijker om hulp vragen. Ik vraag anderen om dingen voor me te dragen, in plaats van te willen „bewijzen" dat ik het zelf nog wel kan. Ik kan nu om persoonlijke hulp vragen. Toen mijn vrouw Helen erg ziek was en ik dicht aan een instorting stond als verpleger-voor-24-uur, huishouder, therapeut én schrijver, vroeg ik om hulp – en kreeg deze van een kollega-therapeut. Ik probeerde me mijn behoeften bewust te maken en aan deze tegemoet te komen. Ik ging de druk na, die deze periode op ons huwelijk uitoefende. En werd me bewust, dat het nodig was voor mijn voortbestaan, dat ik mijn *eigen* leven leefde, dat dit nummer één stond, ook al was Helen nog zo ziek. Ik ben niet iemand, die gauw hulp zoekt, maar ik ben me veel bewuster geworden van het feit, dat ik niet alles zelf kan regelen. Op verschillende manieren heb ik zo geleerd mezelf te prijzen en te verzorgen.

Openheid voor nieuwe ideeën

Ik heb in mijn levensjaren van 65 tot 75 meer open gestaan voor nieuwe ideeën dan de jaren daarvoor. De belangrijkste ▶

Groeiend ouder worden

(vervolg van pagina 5)

hiervan hebben te maken met de zogenaamde innerlijke ruimte, het gebied van de psychische krachten en psychologische mogelijkheden van de mens. Dit zal het terrein bij uitstek zijn, waar de wetenschappen zich mee bezig zullen gaan houden. Tien jaar geleden zou ik zoiets nooit hebben gezegd. Maar litaratuur, ervaringen en diskussies met mensen die op dit terrein werkzaam zijn, hebben mijn opvatting gewijzigd. De mens heeft een in potentie enorme skala intuïtieve krachten tot zijn beschikking. Er zijn vele aanwijzingen, dat we inderdaad wijzer dan ons verstand zijn. We weten nu hoe we de mogelijkheden van de niet-rationele, kreatieve ,,metaforische geest", de rechterhelft van onze hersenen, droevig hebben verwaarloosd. Bio-feedback heeft aangetoond, dat als we onszelf op een minder bewuste, ontspannen wijze laten funktioneren, we onze temperatuur, hartslag en allerlei andere lichaamsfunkties kunnen beheersen.

Zo sta ik open voor nog mysterieuzere verschijnselen: voorschouw, gedachtenoverdracht, helderziendheid, enz. Dit alles zal niet passen binnen bekende wetenschappelijk aangetoonde wetmatigheden, maar misschien staan we op het punt nieuwe typen wetmatigheden te ontdekken. Ik heb het gevoel veel op dit terrein te leren. En ik vind het heerlijk en spannend.

Intimiteit in relaties

Sinds afgelopen paar jaar sta ik open voor een veel grotere intimiteit in relaties. Ik zie dat als het resultaat van veel trainingservaring. Ik kan gemakkelijker lichamelijk aanraken en aangeraakt worden. Ik omhels en zoen makkelijker, zowel mannen als vrouwen en ben me meer bewust van de zintuigelijke kant van mijn leven. Ik realiseer me meer, hoe ik hecht psychologisch kontakt met anderen nodig heb. Ik erken de behoefte om om iemand te geven en ook om die liefde weer terug te krijgen. Ik kan nu eerlijk bekennen, wat ik altijd al vaag besefte, dat mijn diepe betrokkenheid bij psychotherapie een veilige manier was om aan deze behoefte aan intimiteit te voldoen, zonder veel van mezelf te riskeren. Nu ben ik meer bereid in relaties met anderen te riskeren meer van mezelf te moeten geven. Ik het daarmee het gevoel dat een heel nieuwe, diepere bron tot intimiteit in mij is aangeboord.
Wat betekent dit voor mijn gedrag? Diepere en intiemere relaties met mannen, zonder reserve, vertrouwen op de veiligheid van de vriendschap. Vroeger had ik alleen op kollegedagen – nooit ervoor of erna – een groep vertrouwde vrienden om me heen. Dit is een nieuwe, uitdagende, avontuurlijke en vruchtbare ontwikkeling. Het betekent ook veel intiemere kontakten met verschillende vrouwen. Er is nu een aantal vrouwen, waarmee ik een platonische, maar psychologisch intieme relatie heb.
Met al deze vrienden, mannen en vrouwen, kan ik alle aspekten van mezelf delen: de pijnlijke, plezierige, angstige, onzekere, egoïstische en zelfafkeurende gevoelens. Ik kan fantasieën en dromen met hen delen.
Ik hoop in mijn huwelijk van al zovele jaren en in deze vriendschappen nog veel te leren op het gebied van de intimiteit. Ik word me ervaringen van pijn, boosheid, frustratie en verwerping scherper bewust, maar ook het gevoel van nabijheid bij gemeenschappelijke opvattingen en de bevrediging bij het begrepen en geaksepteerd worden. Ik heb geleerd hoe moeilijk het is iemand waar ik veel om geef, te konfronteren met negatieve gevoelens. Ik heb geleerd hoe gemakkelijk verwachtingen aangaande een relatie kunnen omslaan in eisen. En hoe ontzettend moeilijk het is om van iemand te houden, zoals hij of zij *is*, en niet zoals ik *denk* of *wens* dat hij of zij is of *behoort* te zijn. Al dit laatste te laten vallen is de uiterst moeilijke, maar verrijkende weg naar een bevredigende intieme relatie.

Dood, eind van het leven?

Dan is er het einde van het leven. Het zal menigeen verbazen, dat ik op mijn leeftijd zo weinig over de dood nadenk. De tegenwoordige grote belangstelling ervoor verbaast me.
Tien of vijftien jaar geleden was ik ervan overtuigd, dat de dood het einde van een mens betekende en dus van mij. Ik vind het nog steeds het meest waarschijnlijke vooruitzicht. Maar het lijkt me niet tragisch of angstwekkend. Ik ben in staat geweest mijn leven te *leven* – niet helemaal ten volle, maar in ieder geval tot een bevredigende mate – en het lijkt me natuurlijk, dat het leven aan zijn eind komt. Maar ik heb al een zekere mate van onsterfelijkheid. Over de hele wereld heb ik sterke psychologische zoons en dochters. Ook geloof ik, dat de gedachten en zijnswijzen, zoals ik ze samen met anderen heb helpen ontwikkelen, althans enige tijd zullen blijven bestaan. Als ik als mens aan mijn definitieve eind kom, blijven aspekten van mij op allerlei manieren doorgroeien en dat is een prettige gedachte.
Ik denk dat niemand van tevoren kan weten of hij of zij bang tijdens het sterven zal zijn. Het is de uiteindelijke sprong in het duister en ik denk dat het zal lijken op het gevoel bij het ondergaan van een volledige verdoving. Ik ben er niet echt bang voor. Voorzover ik angst ervaar voor het sterven, heeft het te maken met de omstandigheden waaronder: ik ben bang voor een lange, pijnlijke, ongeneeslijke ziekte. Ik ben bang voor kindsheid of voor de gevolgen van een hersenbloeding. Ik verkies een snelle dood, een waardige dood, voordat het te laat is. Ik moet denken aan Winston Churchill. Ik betreurde zijn dood niet. Ik betreurde het wel, dat zijn dood niet eerder kwam en dat hij niet met de waardigheid, die hij verdiend had, kon sterven.
Deze opvattingen zijn beïnvloed door wat ik de laatste tien jaar heb gelezen. Ik ben onder de indruk van de verslagen van Moody over ervaringen van mensen, die bijna – of schijndood waren, maar terugkeerden tot het leven. Ik ben ook onder de indruk van verslagen over reïncarnatie, hoewel wedergeboorte me een dubieuze zegening lijkt. Ik ben geïnteresseerd in het werk van Kübler-Ross en de konklusies die zij trekt met betrekking tot het leven na de dood. Ik vind ook de opvattingen van Arthur Koestler erg aantrekkelijk, dat het individuele bewustzijn slechts een fragment van een kosmisch bewustzijn is en na de dood weer in het geheel wordt opgenomen. Ik hou van zijn analogie van de rivier, die haar modder laat bezinken alvorens ze de eindeloze zee instroomt.
Ik sta open voor de ervaring van het sterven en ik vertrouw erop de dood te kunnen aanvaarden als een einde òf als een voortzetting van het leven.

Laatste tien jaar fijnste van m'n leven

Ik erken ongewoon geluk te hebben gehad met mijn gezondheid, huwelijk, familie, mijn stimulerende jonge vrienden, en de onverwacht ruime opbrengst van mijn boeken. Ik ben daarom waarschijnlijk niet een doorsnee type voor mensen van mijn leeftijd.
Voor mij zijn het tien fascinerende jaren geweest – vol avontuurlijke aktiviteiten. Ik sta open voor nieuwe ideeën, gevoelens, ervaringen en risiko's. Ik ontdek steeds meer dat echt leven inhoudt: risico's nemen. Als ik stabiel, rustig en in-aktief zou zijn, zou ik zogezegd levende dood zijn geweest. Ik aanvaard verwarring, onzekerheid, angst en emotionele hoogte- en dieptepunten, omdat dat de prijs is die men moet betalen voor een boeiend leven.
Er is maar één periode, die vergeleken kan worden met de laatste tien jaar. Dat is de tijd op het Counseling Center in Chicago, omdat die periode ook was verbonden met risiko's nemen, leren, persoonlijke groei en verrijking. Maar het was ook een tijd van diepgaande persoonlijke onzekerheid en inspannende professionele strijd. En daardoor ook veel moeilijker dan deze tien jaar, die toch de fijnste van mijn leven zijn geweest. Ik kon in toenemende mate mezelf zijn en ik heb hiervan genoten.

Als jongen, was ik nogal ziekelijk en mijn ouders vertelden me, dat was voorspeld dat ik jong zou sterven. Letterlijk genomen zat deze voorspelling er dus volledig naast, figuurlijk kan ik me er helemaal in vinden: ik geloof dat ik *jong* zal sterven.

2. A. Mitchell en de Los Angeles Times van 28 februari 1977.
3. Arnold Toynbee: ,,Why and how I work", in de Saturday Review van 5 april 1969.

BRIEVEN VAN LEZERS

Voorlichting over de centrumpartij

Tot mijn verbazing doet Rob Tielman (Humanist van 20 juni, blz. 7) ook al mee aan de lastercampagne die tegen de Centrumpartij is ontketend. Ik ben geen lid van deze partij, maar onbevooroordeelde lezing van het program leidt tot de conclusie dat er niets ondemocratisch instaat, laat staan iets dat naar racisme of fascisme zweemt.
Met recht kan de voorzitter van de partijraad van de Centrumpartij dan ook verklaren: ,,Men kan van ons zeggen dat wij gematigd nationalistisch zijn, maar ons te blijven betitelen als fascistisch of racistisch is volstrekt onterecht".
Het is veeleer zo dat de politieke tegenstanders zich van fascistische terreurmethoden hebben bediend om de progaganda van de centrumpartij onmogelijk te maken.
Maar daar zwijgt het humanistisch verbond over!
Dat deze partij een restrictief bevolkingsbeleid bepleit komt omdat Nederland een ernstig overbevolkt land is en dat de wassende migrantenstroom de woningnood, het ruimtegebrek enz. aanzienlijk versterkt. Daar komt bij dat het grote aantal buitenlanders allerlei economische en sociale spanningen geeft waar de autochtone bevolking in toenemende mate van te lijden heeft.
Men kan een restrictief bevolkingsbeleid eventueel nationalistisch noemen, maar is dat een schande? Het hemd is nu eenmaal nader dan de rok. Wie het met dit in vele talen voorkomende spreekwoord niet eens is heeft daar het volste recht op, maar degenen die het er wel mee eens zijn ook.
Van een beweging als het humanistisch verbond, die verdraagzaamheid en democratie hoog in haar vaandel heeft staan had ik een andere voorlichting verwacht.

R. van Hasselt (Tonden)

Reaktie van voorzitter Rob Tielman:
Uw hemd is misschien nader dan uw rok, maar humanisten moeten mensenrechten voor iedereen laten gelden zolang zij niet misbruikt worden om de mensenrechten zelf aan te tasten. De mensenrechten worden meer bedreigd door sommige racistische autochtonen dan door de meeste immigranten. Overigens verklaarde ik mij tegen een verbod van de Centrumpartij omdat ik vertrouwen heb in onze weerbaar gebleken demokratie.

Socialisten en liberalen tegen doodstraf

Van het korte kommentaar onder bovenstaande titel op de achter-(,,Oriëntatie"-) pagina van de ,,Humanist" van 20 mei j.l. ben ik geschrokken en ik heb behoefte om daarop te reageren.
Het berichtje meldt, dat socialisten en liberalen zich, in de beide kamers der Staten-Generaal, tegen de doodstraf hebben uitgesproken, terwijl de christen-demokraten de doodstraf als mogelijkheid wilden openhouden; en het eindigt dan met de opmerking ,,Sommigen maken zich kennelijk meer druk om het ongeboren leven dan om het geboren".
Dit nu acht ik een kritiek op de houding der christen-demokraten, waarin de redelijkheid totaal zoek is en die dus onhumanistisch is.
Als men bedenkt, dat het ,,ongeboren" leven, dat de (meeste) christen-demokraten ,,beschermwaardig" achten, dat van het onschuldigste menselijke wezen is, dat op aarde bestaat, en het ,,geboren" leven, waar het hier om gaat, dat van een misdadiger is, die zó'n zware misdaad begaan heeft, dat de rechters – indien de wet die mogelijkheid biedt – zich genoodzaakt zien om de doodstraf uit te spreken, dan móet men toch, al is men het er niet mee eens, begrip hebben voor 't standpunt van mensen, die verschil zien tussen die twee vormen van menselijk leven en zich ,,meer druk willen maken om het ongeboren dan om het geboren leven"!
Dit betekent geenszins dat ik het met de c.-d. eens ben. Mijn humanistische levensovertuiging doet mij iedere doodstraf tegen een menselijk wezen afwijzen, of het nu een ongeborene is, welks enige misdaad is, dat het de vrouw, in welke het groeit, niet welkom is, of een onmenselijke moordenaar; – en dit niet, omdat het leven een geschenk van een god zou zijn, maar omdat het besluit tot het provoceren van abortus, resp. het vonnis van de doodstraf, op grond van onjuiste overwegingen kan worden genomen, resp. gewezen, dus ten onrechte kan worden uitgevoerd (beide gevallen zijn voorgekomen), maar, bij later inzien daarvan, niet ongedaan kan worden gemaakt. – Tegen abortus provocatus op medische indikatie, zo ruim mogelijk gesteld, heb ook ik geen bezwaar.

F. Th. Ter Haar (Winterswijk)

Reaktie van voorzitter Rob Tielman:
Christen-democraten en humanisten verschillen wezenlijk in hun visie op leven en dood omdat wij uitgaan van het zelfbeschikkingsrecht van mensen en het CDA niet.
De vrucht is geen mens maar een mens in wording, en abortus mag daarom niet gelijk gesteld worden aan doodstraf. Pas als het zelfbeschikkingsrecht van de wordende mens gerespecteerd kan worden zonder dat van de vrouw te schenden, is er sprake van het doden van zelfstandig leven.

VERBOND OP RTV

radio

NA VIJVEN EN ZESSEN
elke dinsdag 18.20–18.50 uur op Hilversum 2.

KRACHTGOLVEN VAN DE BIORITMIEK
16 aug., 9.30 – 10.00 uur, H'sum 2
In hoeverre bepalen voorspelbare cycli van plus- en minusperioden ons leven? Hebben we het door de nieuwe ,,wetenschap" van de bioritmiek nog wel zelf in de hand? Riëtte Kuin praat hierover met de bioritmicus Zantinge en de psycholoog Vroon.

HUMANISME IN NEDERLAND
18 aug., 18.20 – 18.50 uur, H'sum 2
Piet Brinkman en Antoinette van Brink lezen voor uit het boek ,,Geschiedenis van het humanisme in Nederland" van A. Constandse.
(herhaling van 17 augustus 1980)

MAG EEN MENS NOG VERDRIETIG ZIJN?
23 aug., 9.30 – 10.00 uur, H'sum 2
Ieder mens heeft recht op geluk. Maar daarbij wordt wel eens vergeten, ook door professionele hulpverleners, dat verdriet en teleurstelling evenzeer bij het leven horen.
Mag een mens nog wel depressief zijn tegenwoordig, of moet er meteen aan je welzijn geknutseld worden?
Antoinette van Brink praat hierover met hulpverleners op de zich steeds uitbreidende ,,markt van welzijn en geluk".

HUMANISME IN NEDERLAND
25 aug., 18.20 – 18.50 uur, H'sum 2
Piet Brinkman en Antoinette van Brink lezen voor uit het boek ,,Geschiedenis van het humanisme in Nederland" van A. Constandse.

INTERNATIONAAL HUMANISME: BELGIË
30 aug., 9.30 – 10.00 uur, H'sum 2
,,Geuzen" heten de ongelovigen in België.
Han Meijer laat hen aan het woord over konfessioneel machtsmisbruik.

televisie

VIJF MINUTEN BEDENKTIJD
elke zondagavond 20.40–20.45 uur op Nederland 2.

ARTIKEL VAN VAN PRAAG GEBRUIKT BIJ EINDEXAMEN FILOSOFIE

Op 19 juni 1981 is met instemming van de auteur een ,,ingedikte" versie van Jaap van Praags afscheidskollege (levensovertuiging, filosofie en wetenschap") gebruikt voor het schriftelijk eindexamen filosofie van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (VWO).
Daarbij werden de volgende vragen gesteld, die ,,met argumenten gestaafd" en wel bij voorkeur met niet meer dan 150 woorden moesten worden beantwoord:

1. Geef in je eigen woorden de opvattingen van de verhoudingen van zijn en werkelijkheid weer die Van Praag respektievelijk aan Schillebeeckx en aan zichzelf toeschrijft en maak duidelijk met welke tegenstelling uit de geschiedenis van de filosofie de tegenstelling tussen de opvattingen van Schillebeeckx en Van Praag vergelijkbaar is.
2. Wat betekent binnen het betoog van Van Praag een hypothese en een voor-onder-stelling en in hoeverre stemt het gebruik van de termen hier overeen met het traditionele woordgebruik?
3. De schrijver stelt in de regels 40–41: ,,de filosofische stelsels onderscheiden zich ten aanzien van de grondslagen niet van levensovertuigingen". Acht je dit standpunt juist of onjuist?
4. Wat verstaat Habermas onder een universele macht-loze diskussie en wat beoogt hij daarmee?.
5. Wat verstaat men onder de term skepticisme? In hoeverre kun je Van Praag als een sceptikus beschouwen en in hoeverre niet?
6. Vat in een enkele zin de inhoud van het betoog ten aanzien van levensovertuiging, filosofie en wetenschap samen. Wat vind je van de argumentatie?

Op dit moment zijn nog geen resultaten of reakties bekend, maar dit posthume eerbewijs aan de filosoof Van Praag verdient onder aandacht van de lezers van de ,,Humanist" te worden gebracht. Het zal bekend zijn dat er na de invoering van de mammoetwet een aantal, helaas een nog beperkt aantal, scholen de mogelijkheid geopend heeft op het eindexamen filosofie als keuzevak te nemen. Dit is een belangwekkend experiment dat vooral beoogt de aanstaande burgers van een demokratische samenleving tot kritisch en zelfstandig denken te brengen, een ideaal dat dicht staat bij hetgeen waarvoor humanisten zich inzetten en daarom ook van humanistische zijde alle steun verdient. (MF)

UNESCO-FILMS BESCHIKBAAR

Niet bij alle afdelingen van het Humanistisch Verbond is het bekend, dat de UNESCO vele belangwekkende films en dia's aan belangstellende verenigingen leent, waarbij slechts de verzendkosten vergoed behoeven te worden.
Het adres: UNESCO-centrum Nederland, Oranje Nassaulaan 5, 1075 AH Amsterdam, tel. 020 - 730100. (P.K.)

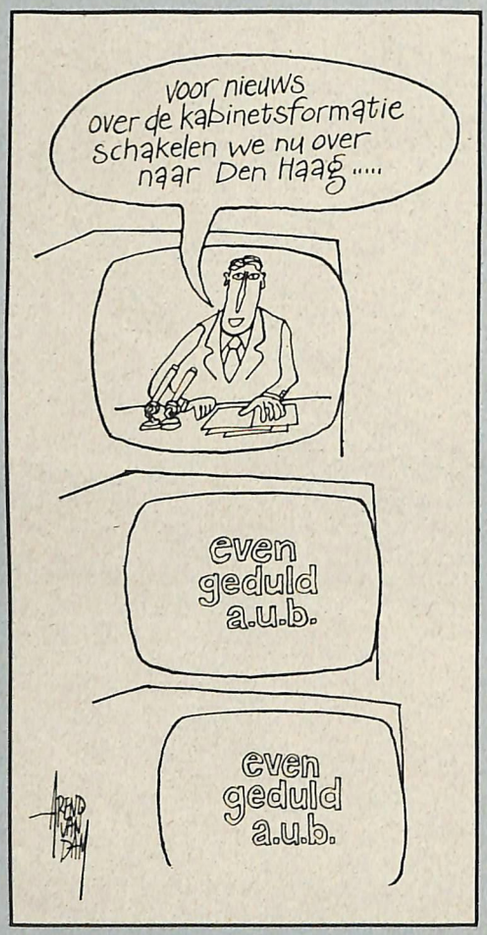

HOM: LIJST VAN LANDEN WAAR MENSENRECHTEN ERGST WORDEN GESCHONDEN

Tegen welke regimes moeten we in de eerste plaats de strijd aanbinden als we willen opkomen voor mensenrechten? Op deze vraag blijven ook vaak de mensen die zich met overtuiging inzetten voor de zaak van de mensenrechten, een duidelijk antwoord schuldig.
Amnesty geeft op deze vraag een duidelijk en principieel antwoord: zij klaagt konsekwent schendingen van politieke en burgerlijke mensenrechten overal ter wereld aan. En Amnesty konstateert dat in een erg groot aantal landen mensenrechten worden geschonden. Sommigen gebruiken dit dan als argument dat er toch geen beginnen meer aan is.
Er zijn ook mensen die mensenrechten gebruiken om lucht te geven aan hun selektieve verontwaardiging. Zo kunnen we de Amerikaanse regering niet ontzeggen een gerichte kijk op mensenrechtenbeleid uit te dragen. Veel ophef wordt gemaakt van schendingen van mensenrechten in linkse diktaturen, terwijl de direkte medeplichtigheid aan schending van mensenrechten in El Salvador en andere rechtse diktaturen wordt verdoezeld of goedgepraat. Een dergelijke houding heeft uiteraard geen enkele geloofwaardigheid en heeft ook niets te maken met een werkelijke zorg om de mensenrechten.
Het HOM wil deze moeilijkheden niet uit de weg gaan en in het komende jaar proberen antwoord te geven op de bovengestelde vraag door een lijst samen te stellen van landen waar het mensenrechtenbeleid (niet alleen voor de regering en politieke partijen maar ook voor bijvoorbeeld ondernemingen en sportorganisaties) zich met prioriteit op moet richten. Daarvoor gaan we de mensenrechtensituatie in verschillende landen onderzoeken om een samenhangend beeld te krijgen van de situatie. Tevens willen we onderzoeken hoe de slachtoffers van schending van mensenrechten zelf voor hun rechten opkomen.
Vanaf september starten we met verschillende groepen in het land.
Elke groep kan zich richten op een verschillend land of regio. In het afgelopen jaar zijn er al verschillende groepen gevormd rond het diskussieprojekt ,,Nederland en de mensenrechten in de derde wereld".
Maar ook nieuwe groepen kunnen vanaf september aan de aktiviteiten deelnemen. Het is de bedoeling dat de groepen ook het volgend voorjaar aan het projekt blijven deelnemen. Vanaf januari 1982 wil het HOM samen met deze groepen bekijken met welke middelen het meest effektief akties kunnen worden ondernomen tegen regimes die de mensenrechten op de ernstigste en grofste wijze schenden.

Geïnteresseerden kunnen kontakt opnemen met het sekretariaat van het HOM (tel. 070-636907) voor nadere informatie en ze kunnen het informatiemateriaal opvragen voor de landelijke introduktiedag op 26 september a.s.
Tenslotte kunt u het HOM ook financieel steunen in zijn aktiviteiten door zich op te geven als donateur van het HOM. Dit kunt u doen door overmaking van minimaal f 12,50 op giro 716.000 tnv HIVOS Den Haag m.v.v. ,,donatie HOM". U krijgt dan tevens regelmatig verslag van de aktiviteiten van het HOM.(PvV)

ORIËNTATIE